



ST

Redactie:

Dr. J. G. B. BEUMÉE, *Red.-Secretaris.*
Buitenzorg.
 Dr. K. W. DAMMERMAN, *Buitenzorg.*
 Dr. H. C. DELSMAN, *Weltevreden.*

Levend en Dood Materiaal te zenden aan:

Dr. J. G. B. BEUMÉE, *Buitenzorg.*

Vaste Medewerkers:

Dr. W. DOCTERS VAN LEEUWEN.
 EDW. JACOBSON.
 Dr. S. C. J. JOCHEMS.
 S. LEEFMANS.
 J. C. VAN DER MEER MOHR JR.
 Dr. C. VAN OVEREEM.
 Dr. D. F. VAN SLOOTEN.
 J. W. A. VAN WELSE.

Prijs voor niet-leden der N. I. N. H. V. per jaar f 8.50.

OVER EENIGE ROOFVOGELS VAN SUMATRA'S OOSTKUST EN ENKELE BIJZONDERHEDEN OMTRENT HUN VOORKOMEN IN DEN ARCHIPEL. ¹⁾

Tot de vogelgroepen in den Archipel, die nog het minst nauwkeurig bekend zijn, behoort zeker wel die der Roofvogels. In de meeste groote verzamelingen is hun aantal schaarsch en in hooge mate is dit het geval met de niet-algemeene soorten in de verzamelingen, die op Sumatra's Oostkust werden bijeengebracht. Ongetwijfeld moet onze onvolledige kennis op dit gebied dan ook voor een groot deel aan het ontbreken van voldoende vergelijkingsmateriaal geweten worden. Onverklaarbaar is dit evenwel in geenendeel. De zeldzame soorten zijn niet gemakkelijk te krijgen, doordat de weinige exemplaren, die men ervan aantreft, zelden onder schot komen, terwijl verder het praepareeren der grootere soorten heel wat moeite en kosten medebrengt. Daarbij komt ten slotte nog de omstandigheid, dat zij in opgezette toestand als kamerversiering in Indië zeer hoog gewaardeerd worden ²⁾, vele malen hooger dan ze ooit als object der Wetenschap kunnen opbrengen. Het gevolg hiervan is, dat bijna alle geschoten exemplaren voor dat doel bestemd worden, en maar weinige ter beschikking van de Ornithologie komen.

¹⁾ Dank zij de welwillendheid der redactie van het jaarbericht van de Club van Nederlandsche Vogelkundigen en die der schrijvers zijn wij in staat deze voor de lezers van de Tropische Natuur zeer zeker ook interessante en belangrijke bijdrage op te nemen. RED.

²⁾ Goed opgezette exemplaren van *Spizaetus limnaetus* HORSF., brachten in 1921 te Medan op meubelvenduties herhaaldelijk f 25.— à f 30.— op.

Bij de hieronder volgende bespreking mijner collectie zal dit laatste nader blijken.

Polioaëtus ichthyaëtus HORSF. (*Haliaëtus ichthyaëtus* HORSF.)— De Indische vischarend, door SCHLEGEL als *Pandion ichthyaëtus* vermeld, door HAGEN als *Haliaëtus ichthyaëtus* HORSF., is in schrijvers collectie door één voorwerp vertegenwoordigd, door hemzelf den 29sten Februari 1920 geschoten aan de Soengai Toewan, het grens-riviertje tusschen Deli en Serdang, aan welks bovenloop zich nog heel wat beboscht onontgonnen terrein bevindt. De bemachting van het dier droeg zich ongeveer als volgt toe: In een sampan, een bootje uit één stam vervaardigd, werd het kleine riviertje, dat zóó smal is, dat het hier en daar door de boomen langs de oevers volkomen overschaduw wordt, rustig afgesleden in de hoop, de hier en daar zich op een open plekje in de zon koesterende krokodillen te kunnen verrassen. Een onberispelijke stilte is hiervoor noodzakelijk, en de Maleische roeiers hebben opdracht geen woord te spreken. Roeien is overbodig; een zachte stroom neemt het ranke vaartuigje mede, dat met zijn groen en bruin gekleurde bemanning niet afsteekt tegen het troebele water of tegen drijftillen van bijeengepakte bamboes, waterplanten en boschafval, die zich met dezelfde rustige beweging zeewaarts spoeden. Indien er niet hier en daar in de bochten een weinig bijgestuurd moest worden, zou niets de aanwezigheid van menschen verraden. In zulk een rustige oerwoud-stemming veronachtzaamt zelfs een roofvogel zijne waakzaamheid en plotseling duikt op nog geen 30 meter afstand vóór de boot een vischarend van zijn boven het water hangenden tak omlaag, plonst op den waterspiegel en verheft zich oogenblikkelijk daarna met een grooten visch in de klauwen. Wanneer hij zich, vol attentie voor zijn buit, in een boom aan den oever heeft neergezet, heeft ons bootje juist die plaats bereikt, en wordt hij met één enkel schot neergelegd.

Terstond wordt gemeerd en een paar Maleiers verdwijnen tusschen modder en struikgewas om den vogel te halen, die spoedig gevonden wordt. Ik zeg hun, dat er ook nog een visch tusschen de struiken moet liggen, maar zij hechten er geen geloof aan, misschien ten deele om zoo spoedig mogelijk weer uit de struiken te komen, in welkers schaduw zich een heirleger van muskieten ophoudt, dat onmiddellijk hongerig aanvalt op handen, voeten en gezicht. Slechts onder bedreiging, dat zij zonder den visch niet in de boot komen, maken zij 'n schijnbeweging van te zoeken en zien de prooi toevallig in de struiken hangen. Het is een zoogenaamde „ikan gaboës” van omstreeks 25 c.M. lengte, een zeer veelvuldig voorkomende visch. Een groot aantal diepe wonden toont, hoe de geweldige klauwen van den arend het lichaam letterlijk doorboord hebben.

Uit de houding van de Maleiers, die in deze moeras-bosschen geboren en getogen zijn, blijkt wel, dat de verrichtingen van den vischarend voor hen geen dagelijksch tafereel zijn, en dat deze vogel hier geenszins veelvuldig voorkomt. DE BEAUFORT en DE BUSSY ¹⁾ noemen hem dan ook: „niet zeer zeldzaam” langs de kust en den benedenloop der rivieren.

In treffende overeenstemming met mijn waarnemingen is hetgeen HAGEN ²⁾ omtrent het verblijf van dezen vogel mededeelt: „Er sitzt stets sehr niedrig, kaum bis zwanzig Fuss hoch, auf frei über das Wasser hereinragenden Baumästen. Ich habe ihn niemals auf dem grossen Fluss selbst oder auf dem Meere draussen angetroffen”.

Het geschoten exemplaar is een volwassen mannetje, zeer krachtig gebouwd en 68 c.M. lang. Vooral de klauwen hebben abnormaal groote afmetingen; overtreffen in

¹⁾ Bijdragen tot de Dierkunde, uitgegeven door het Koninklijk Zoölogisch Genootschap „Natura Artis Magistra”, te Amsterdam. Afl. XXX (1918): 246.

²⁾ Die Pflanzen- und Tierwelt von Deli auf der Ostküste Sumatra's. Tijdschr. v. h. Kon. Ned. Aardrijksk. Genootsch. (1890): 130.

grootte die van alle andere roofvogels uit den Archipel. De nagel van den achterteen heeft, langs de buitenbocht gemeten, eene lengte van niet minder den 57 m. M. De nagels zijn sterk gekromd, en het is te begrijpen, dat een visch, aan vier dergelijke haken geregen, nietspoedig meer zal wegglijpen.

De vleugellengte bedraagt 47 c.M.

Een sierlijke vogel is deze vischarend allerm minst. Rug, borst, vleugels en bovenzijde van den kop zijn bruin gekleurd in geleidelijk donkerder tint, naarmate men deslagpennen nadert, welke laatste op zwart af zijn. De zijden van den kop zijn meer loodgrijs. Stuit, dijen, onderstaartdekveeren en staart zijn wit, behoudens een 6 à 7 c.M. breede zoom aan dezen laatste, alwaar wederom de bruine kleur optreedt.

Eveneens door één enkel exemplaar vertegenwoordigd is de kleine vischarend: **Polioaëtus humilis** MÜLL. et SCHL. (*Pandion humilis* SCHL.). Ook deze is een rivierbewoner, en evenals de vorige lang geen algemeene verschijning. De bemachtigde vogel werd vanuit een bootje in de vlucht geschoten boven de Wampoe-rivier nabij Bohorok in Langkat.

De kleur is moeilijk te beschrijven: een eigenaardig mengsel van loodgrijs en bruin. Geheel loodgrijs zijn kop en borst, terwijl ook deze kleur op een groot gedeelte van rug en vleugels nog overheerschend is.

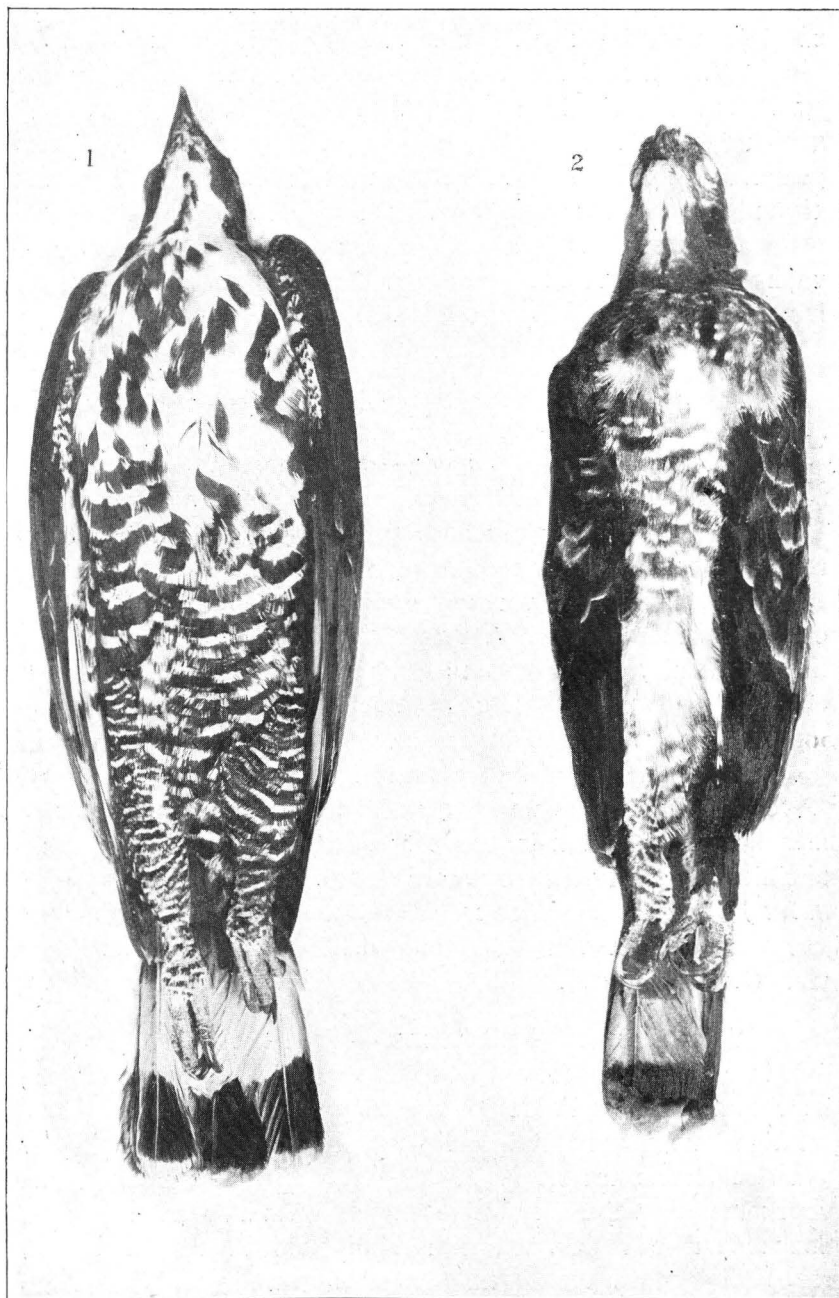


Fig. I. 1. *Spizaëtus alboniger* BLYTH. — 2. *Spizaëtus kelaarti* LEGGS.

Het bruin krijgt echter de overhand naarmate men dichter bij staart en slagpennen komt, welke laatste zelfs zeer donker bruin gekleurd zijn. Bij schuine belichting treedt op den rug de loodgrijze tint sterker op; zij blijkt aldaar speciaal in 't leven te worden geroepen doordat de randen der veeren in structuur van het overige gedeelte verschillen. Waarschijnlijk zal bij meer-uitgekleurde voorwerpen de loodgrijze kleur nog meer overheerschend zijn.

Wit gekleurd zijn de dij-streek, de onderstaart-dekveeren en een gedeelte van de buik. De staartpennen zijn, in tegenstelling met die van den vorigen visch-arend, geheel of overwegend bruin gekleurd, met dien verstande, dat een gedeelte aan de zijde van de inplanting hier en daar iets licht gemarmerd is. Deze nuanceering eindigt in iets, dat aan een zwakken band doet denken op een afstand van ongeveer twee derden van de totale lengte der pennen van de inplanting verwijderd.

De vogel is veel kleiner en tengerder dan de vorige en de klauwen, hoewel vlijmscherp, zijn minder geweldig. De nagel van den achterteen is niet langer dan 41 m. M. langs de buitenbocht gemeten.

De totale lengte van den mannelijken vogel bedraagt ± 52 c. M.; de vleugellengte 37 c.M.

De derde vischarend, **Pandion haliaëtus** L., die o.a door HARTERT ¹⁾ voor Sumatra wordt opgegeven, en daar ook ongetwijfeld voorkomt, werd door schrijver nooit waargenomen. Het is wel opvallend, dat hij in geene der collecties van Sumatra's Oostkust aanwezig is.

Spizaëtus limnaëtus HORSF. (*Spizaëtus cirratus* SCHL.). — Van dezen gewonen ruigpoot-arend, die bekend is om zijn buitengewone veelvormigheid in kleur, zijn drie exemplaren aanwezig, waarvan twee geheel donkerbruin, het donkere type van SCHLEGEL, en één overeenkomende met het lichte type van dezen schrijver ²⁾. Deze laatste arend is op den rug bruin, terwijl de onderzijde en de kop wit zijn met bruine vlekken. De staart is bruin en van een zestal donkere dwarsbanden voorzien. Voorwerpen van dit lichter gekleurde type zijn door schrijver herhaaldelijk waargenomen: zij zijn echter in de minderheid.

Van een kuif is bij de verzamelde exemplaren geen sprake wat ons geenszins behoeft te verwonderen sinds wij weten, dat het bezit van een kuif niet, zooals SCHLEGEL destijds meende, een kenmerk is van zeer hoogen ouderdom ³⁾ bij deze arendsoort, maar daarentegen uitsluitend een eigenschap van *Spizaëtus kelaarti* LEGGS, eene duidelijk van *cirratus* (*limnaëtus*) verschillende species, van welker levenswijze nog zeer weinig bekend schijnt te zijn.

De lengte van schrijver's drie exemplaren van *limnaëtus* bedraagt 65 c. M.; hun vleugellengte 41 c.M.

Spizaëtus kelaarti LEGGS. — Sedert enkele jaren is men tot het inzicht gekomen, dat deze gekuifde soort in den Archipel niet als een slechts „toevallige gast” mag worden beschouwd, zooals FINSCH ⁴⁾ onderstelde, maar dat zij, althans op Java en hoewel in slechts weinige exemplaren, vrij geregeld wordt waargenomen. Zelfs is het in September 1921 aan den Heer BARTELS Sr. (Pasir Datar, Soekaboemi), die ons deze gegevens op de meest voorkomende wijze verstrekke met toestemming ze te publiceeren, mogen gelukken, nabij Soekaboemi een pas sedert kort uitgevlogen nestjong te verzamelen, dat eveneens eene reeds flink ontwikkelde kuif op het achterhoofd draagt. Zie voorts ook M. BARTELS Jr. „*Waarnemingen omtrent Spizaëtus limnaëtus* HORSF. en *Spizaëtus nipalensis kelaarti* LEGGS

¹⁾ Zur Ornithologie der indisch-malayischen Gegenden. 1889.

²⁾ De vogels van Nederlandsch-Indië. De valkvoegels. bldz. 15.

³⁾ l. c. De valkvoegels. Plaat 6, fig. 1.

⁴⁾ In: Ornithologische Monatsberichte 1908: 44.

op Java" (Jaarber. Club v. Nederl. Vogelk., (1924) jrg. 14, afl. 1, bldz. 11). Daaruit zal men zien, dat de naam *kelaarti* eigenlijk toekomt aan den Britsch-Indischen en Singaleeschen vorm van dezen vogel. Deze is belangrijk grooter dan die van Java en Sumatra, heeft volgens BODEN KLOS een vleugellengte van 18 tot 20 inches. Momenteel zou echter een wijziging van den subspecies-naam wat praematuur zijn, omdat nog te weinig vergelijkingsmateriaal ter beschikking staat.

Van Sumatra (Palembang) konden wij een exemplaar ter bestudeering krijgen uit de collectie C. J. BATENBURG, geëtiquetteerd ♀, 10 Aug. 1919, en geven hier een afbeelding van dien vogel (fig. 1, 2). De totale lengte der huid bedraagt $\pm$ 53 c.M.; de vleugellengte

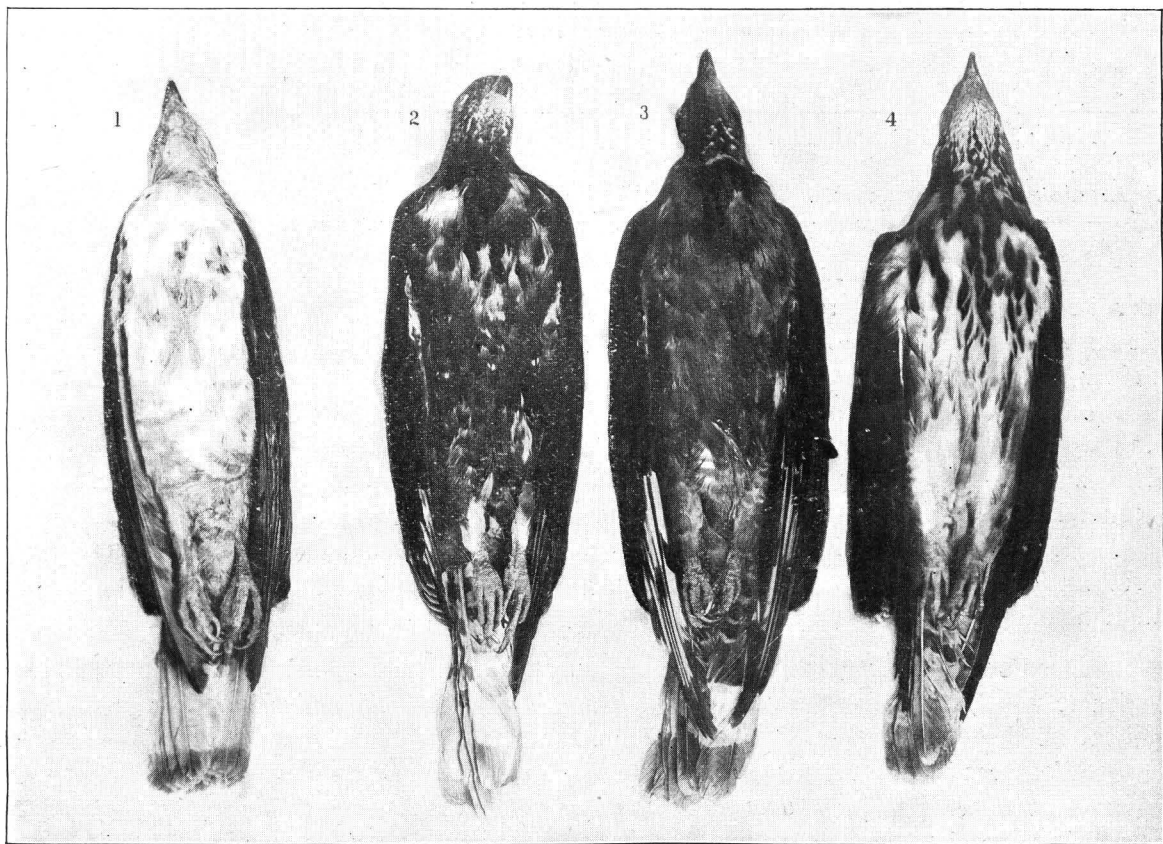


Fig. II. 1. *Pernis cristatus* VIEILL. — 2-4. *Pernis orientalis* FACZ.

$12\frac{3}{8}$ inch = 32,4 c.M. De kuif bestaat slechts uit een drietal witgetopte veeren.

Ook op Sumatra schijnt *Spizaëtus kelaarti* LEGGS. zeldzaam te zijn, gezien het ontbreken van deze soort in nagenoeg alle collecties.

Spizaëtus alboniger BLYTH. — Toen BLYTH in 1845 *Spizaëtus alboniger* beschreef ¹⁾ bestond er blijkbaar zóó weinig eenvormigheid in de nomenclatuur der *Spizaëtus*-soorten, dat zijne toenmalige beschouwingen thans niet geheel meer passen in het tegenwoordige schema onzer kennis van deze roofvogels.

¹⁾ Notices and Descriptions of various New or Little Known species of Birds, Journ. of the Asiatic Soc. of Bengal, XIV (1845) Part I, pag. 173.

Zoo schrijft hij, dat *alboniger* het dichtst komt bij *cirratus*, doch het is moeilijk uit te maken of hij bij die beschrijving soms *limnaëtus* dan wel *kelaarti* op het oog heeft gehad.

Zeker bestaat er eenige overeenkomst met *kelaarti* en het is geenszins uitgesloten dat deze beide soorten somtijds voor elkander zijn aangezien.

Bovendien komen voor *alboniger* de verschillende opgaven, die men in de literatuur omtrent zijne afmetingen aantreft niet geheel overeen, terwijl het door ons verzamelde exemplaar, dat wij hier afbeelden (fig. I, 1), wederom zeer afwijkende cijfers geeft. Uit de navolgende tabel moge zulks blijken.

Afmetingen van *Spizaëtus alboniger* BLYTH in inches

	Totale lengte	Vleugel- lengte	Staart	Tarsus	Kuiflengte
BLYTH in Journ. As. Soc. Bengal	21,5	13	?	3	3 $\frac{1}{4}$
Catal. British Mus. Birds, I	22,5	13	9,5	3,3	2 $\frac{3}{4}$
Exemplaar uit coll. v. HEURN	22 $\frac{3}{8}$	14 $\frac{1}{8}$	10 $\frac{5}{8}$	3 $\frac{7}{8}$	3 $\frac{1}{4}$

Hoewel bij volwassen exemplaren de teekening in wit en zwart van de onderzijde zeer kenmerkend is, wordt de overeenkomst met *kelaarti* groter wanneer men jonge dieren voor zich heeft. Volgens BLYTH zijn bij die jonge voorwerpen de zwarte borstvlekken kleiner en minder in aantal, terwijl de zwarte kleur der vleugels meer bruinachtig is.

Het exemplaar in mijn collectie, dat Mr. BODEN KLOSS (Kuala Lumpur) zoo welwillend was te determineeren, bezit een kuif, die, evenals ook de geheele rugzijde van 't dier, effen zwart van kleur is; het is een wijfje en werd geschoten te Bandar Baroe (Sumatra's Oostkust) op 800 M. zeehoogte, den 30sten Juli 1920.

Een goede afbeelding dezer soort geeft J. H. VAN BALEN in: „De Dierenwereld van Insulinde” Deel II, blz. 185, maar aan welke bron die schrijver zijne opgaven heeft ontleend blijkt helaas niet. (Waarschijnlijk aan: GOULD, The birds of Asia.)

Pernis cristatus VIEILLOT (*Pernis ptilonorhynchus* TEMM.).— De Gekuifde wespendif, een zeldzame vogel, zoowel op Java als op Sumatra, is in onze collectie door één ♂ exemplaar vertegenwoordigd, geschoten nabij Medan in Deli op de Oostkust van Sumatra, den 18den Mei 1919.

Wederom is het BARTELS geweest, die erop heeft gewezen, dat deze soort een broedvogel is van Java en waarschijnlijk ook van Sumatra, in tegenstelling met de hieronder te vermelden ongekuifde species, die als trekvogel uit het noorden komt en alleen bij uitzondering in ons Insulinde „overzomert”, zonder dan evenwel tot de voortplanting te geraken.

BARTELS kon op Java in den loop van vele jaren een veertiental exemplaren bemachtigen. Van Sumatra zijn slechts zeer weinig vangsten bekend.

Ons exemplaar is aan de onderzijde zeer licht gekleurd; op de fig. II, 1 kan men zijne borstteekening voldoende waarnemen.

Pernis orientalis TACZ. (*Pernis apivorus orientalis* TACZ. Deze onderscheiding als orientaal geografisch ras van *apivorus* staat intusschen nog niet volkomen vast.).

In tegenstelling met *cristatus* is deze soort tamelijk algemeen. Bij de bestudeering beschikten wij over één mannelijk exemplaar van Sumatra uit onze eigen collectie, geschoten in Deli 25 Februari 1921, en twee voorwerpen uit de collectie C. J. BATENBURG, afkomstig uit de residentie Palembang (1918). Alle drie zijn afgebeeld in fig. II, 2—4.

Een belangrijk onderscheidings-kenmerk tusschen *P. orientalis* en *P. cristatus* is door den Heer BARTELS Jr. ¹⁾ op Java vastgesteld, en wordt door onze drie Sumatra-vogels volkomen bevestigd. ²⁾

Dit kenmerk bestaat daarin, dat de bovenhalsvederen bij *cristatus* breed en afgerond zijn, bij *orientalis* daarentegen smal en lancetvormig verloopend. Teneinde dit belangrijke onderscheid te demonstreeren geven wij in figuur III een foto betreffende Sumatra-exemplaren,

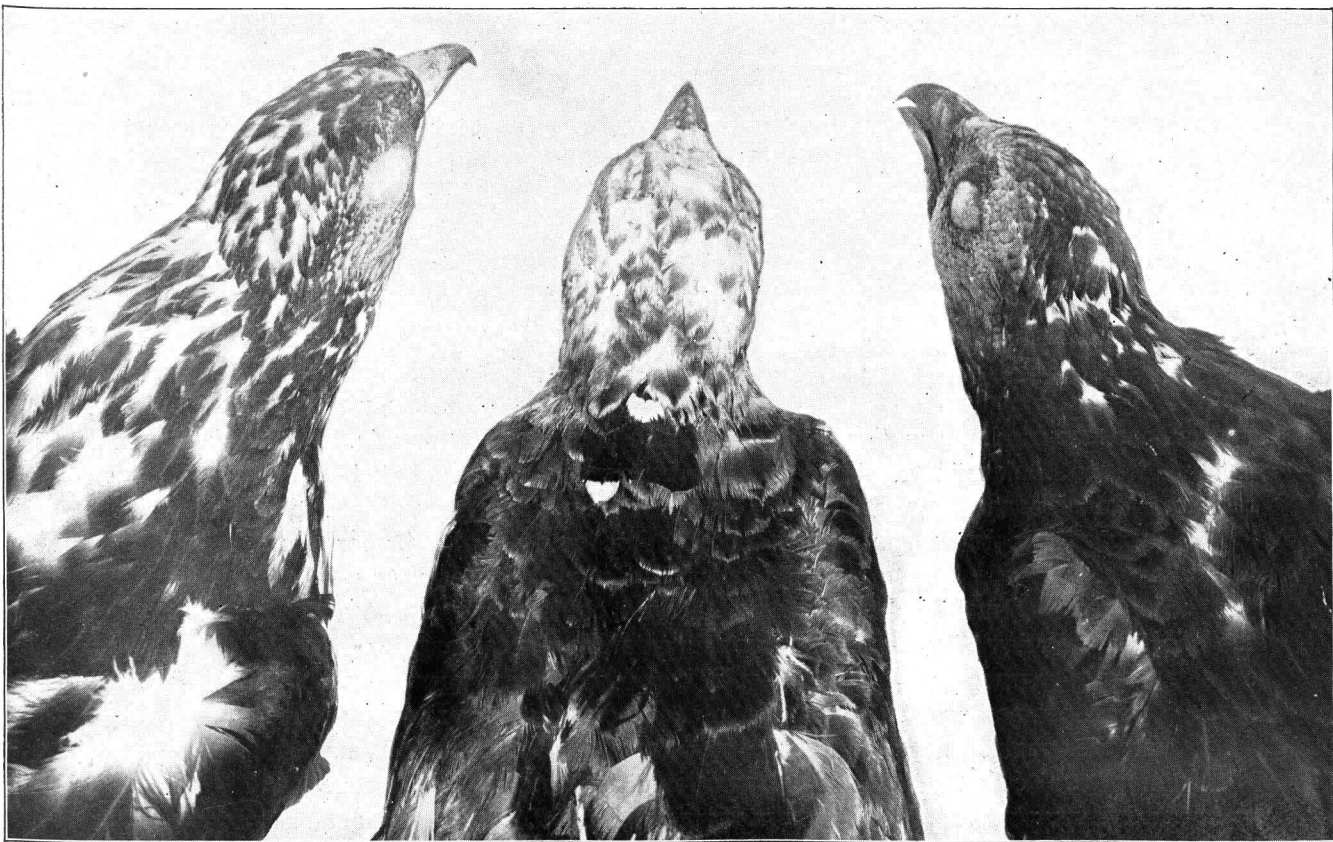


Fig. III. In het midden: de gekuifde *Pernis cristatus* VIEILL. ; aan beide flanken: *Pernis orientalis* FACZ.

en wel in het midden den kop van *cristatus*, den gekuifden met ronde halsvederen, beiderzijds geflankeerd door koppen van *orientalis* met de lange spits-toeloopende halsveeren. Door deze ontdekking van BARTELS is zeker een van de moeilijkste problemen betreffende de systematiek der wespenuizerden van Java en Sumatra opgelost.

Jhr. Dr. F. C. VAN HEURN,
Jhr. W. C. VAN HEURN.

¹⁾ M. BARTELS Sr. in litteris d. d. 13 Dec. 1922, bijlage.

²⁾ Vergelijk hiermede: J. H. GURNEY in The Ibis 1884, pag. 275 — 277. Beschrijving van een in Japan gevonden wespendif.